

Pernille Rosenkrantz-Theils tale ved undskyldningsarrangement for tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen

Social- og boligministerens tale mandag 11. september 2023, Comwell Bygholm Park, Horsens.

Det talte ord gælder

Kære alle sammen.

Mange af jer har ventet ufatteligt længe på arrangementet i dag og på det lille, men afgørende ord, som jeg vil sige om lidt.

Nogle af jer har tvivlet på, om det nogensinde ville blive sagt.

Men i dag sker det – endelig.

I dag tager vi formelt stilling til den vold, de svigt og de overgreb, som tidligere anbragte i sær- og åndssvageforsorgen blev udsat for.

At børn, unge og voksne blev udsat for svigt og overgreb, mens de var anbragt på institutioner under sær- og åndssvageforsorgen fra 1933 til 1980, er der ingen tvivl om.

Det er veldokumenteret i den udredning, som Danmarks Forsorgsmuseum har stået i spidsen for. Tak for jeres grundige og velovervejede arbejde.

Menneskesynet VAR anderledes, og man skal i sagens natur være påpasselig med at dømme fortiden med nutidens briller.

Omvendt bliver vi nødt til at tale om et af de sorteste kapitler i Danmarkshistorien.

Det er ikke forhistoriske mennesker. Det er jer. I går rundt iblandt os. I er lyslevende.

Arrene på sjælen er nutidige. Fraværet af børnebørn det samme for dem, der blev udsat for tvangssterilisering. Skylden og skammen er fortsat et åg, der bæres blandt de tidligere anbragte.

Det er nutid.

Man skal desuden bide mærke i, at mange af de voldsomme forhold altså også dengang var strafbare: for eksempel at begå vold mod andre mennesker.

At det ligger tilbage i tiden, er ikke en undskyldning eller forklaring.

Det var ulovligt at slå de anbragte. Den historiske redegørelse viser, at der blev begået vold i hele perioden fra 1933 til 1980.

På samme vis var ethvert seksuelt forhold mellem ansatte og anbragte ulovligt i datidens lovgivning. Det skæve magtforhold i de forhold tror jeg ikke, jeg behøver uddybe.

Alligevel beskriver redegørelsen ikke blot helt upassende og ulovlige seksuelle forhold, men også deciderede seksuelle overgreb.

Min pointe er, at forholdene var forbudt med DATIDENS briller. Og alligevel lykkedes det ikke at beskytte de anbragte i sær- og åndssvageforsorgen mod det.

Det er et svigt fra statens side.

Staten havde i den periode tilsynspligten og har åbenlyst ikke gjort sit arbejde godt nok.

Det er så ufatteligt få år siden. Og giver derfor også en idé om, hvorfor handicap- og socialområdet halter så meget bagefter i forhold til de andre store velfærdsområder: skoler og sundhedsvæsen.

Javel. Vi har bevæget os med stormskridt væk fra vold, fra seksuelle overgreb, fra vilkårlige indespærringer, fra tvangssteriliseringerne og fra de alt i alt voldsomme forhold i sær- og åndssvageforsorgen.

Derfor vil det være historieløst at sammenligne forholdene i dag med dengang.

Men det er lige så historieløst, hvis ikke man anerkender, at mens skole- og sundhedsvæsen bogstaveligt talt har haft 1000 år til at udvikle sig i, så har socialområdet haft knap 100 år.

Det er ufatteligt få årtier siden, at forholdene ikke var mennesker værdigt.

Derfor er forholdene ikke, som vi kender det i resten af velfærdssamfundet.

Derfor har vi en stor opgave foran os.

For i modsætning til skole- og sundhedsvæsen – fejl og mangler på de områder ufortalt – så oplever mange social- og handicapområdet som fyldt med snubletråde frem for at være det sikkerhedsnet, som man kan forvente i et moderne velfærdssamfund.

Mange af jer tidligere anbragte har fortalt jeres historier.

Det er historier, som har berørt mig dybt.

Nogle af jer blev som helt små børn fjernet fra jeres familier.

Det blev du, Hanne. Tak, fordi du har delt din historie i dag.

Du har tidligere fortalt om at blive anbragt på et hjem, der ikke var et hjem.

Om at blive overladt til kolde voksne, der aldrig skulle have haft med børn at gøre.

I stedet for kærlighed og omsorg – blev I opdraget med kæft, trit og retning.

Børn, der ikke kunne spise op, blev tvunget til det. De fik stoppet havregrød og øllebrød i halsen. Til de kastede op. Og så blev de tvunget til at spise det.

I stedet for tryghed og stabilitet – blev I udsat for trusler og straf.

Børn med svære fysiske handicap blev tæsket på ryggen, når de ikke kunne følge med i idrætstimen.

To piger blev engang straffet med otte dage i sengen. Fordi de havde vinket til en lastbilchauffør.

Andre blev spændt fast med remme og bæltter eller spærret inde i små rum. Isoleret og alene. I timevis. I dagevis. I ugevis.

På Sprogø kan man stadig se kradsemærker på døren og væggene i det lille rum, hvor piger og kvinder blev spærret inde.

Det er et fysisk bevis på et mørkt kapitel i vores Danmarkshistorie.

Og så er der den smerte, man ikke kan se.

Mange af jer har fortalt om følelsen af ensomhed. Ikke rigtigt at høre til noget sted.

En dreng har fortalt, at han gemte papiret fra en gammel pakke. For det kom hjemmefra. Et krøllet bevis på, at han hørte til et sted.

Nogle af jer mistede ikke bare jeres familier. Men også jeres hjemland. Jeres sprog. Jeres rødder.

Færingere og grønlandere blev anbragt her – i et fremmed land. Med en kultur og et sprog, I ikke forstod. Langt væk fra jeres kære og alt det, I kendte til.

Det gør så ondt at tænke på de svigt og overgreb, som mange af jer var udsat for dengang.

Det var så grusomt. Så umenneskeligt. Og så forkert.

Det kan være svært at forstå, at vi – i vor tid – har behandlet mennesker på den måde.

Da staten overtog ansvaret for sær- og åndssvageforsorgen, fik vi også Danmarks første socialreform.

Som Regine, der er en af de to sidste overlevende fra Sprogø, fortalte mig, da vi var på Sprogø for et par uger siden:

Sprogø var et fremskridt. For her kunne man komme ud og få lys og luft og være sammen med hinanden.

For de fleste af os, der lever i dag, er det nok med nogen gysen at tænke på, hvor slemt det så har stået til inden socialreformen i 1933. Her fik man trods alt ret til hjælp fra vores fællesskab.

Men man opfattede uforandret mennesker i sær- og åndssvageforsorgen som mindreværdige.

Det var mennesker i vores samfund, som vi ikke ville vide af.

Mennesker, som blev anset for forkerte og mindre værd.

Måske også derfor man ubekymret overtrådte landets love og begik ulovligheder over for den her gruppe. Måske også derfor, at der ikke var nogen, der lagde hele deres politiske tyngde ind i at få de ulovlige forhold afdækket og stoppet.

Det, der skete dengang, var slet ikke i orden. Selvfølgelig ikke med nutidens briller, men heller ikke med datidens.

Og det er så langt fra det Danmark, vi tror på. Et land, hvor vi hjælper hinanden. Hvor vi tror på lige muligheder for alle. Og ligeværd.

Lever vi så til fulde op til de idealer i dag?

Nej, det vil jeg ikke påstå. Der er stadig lang vej igen, før man kan mærke velfærdssamfundet i sin fulde styrke på social- og handicapområdet.

Der er stadig mennesker med handicap og særlige behov, som ikke får den hjælp og støtte, de har behov for. Som de har ret til. Og som de har fortjent fra vores fællesskab.

Mennesker, som oplever vores system mere som snubletråde end som sikkerhedsnet. Men voldsomheden, volden, overgrebene har vi gjort op med.

Derfor har vi – heldigvis – udviklet os meget som samfund siden sær- og åndssvageforsorgens tid.

Siden dengang, hvor mennesker med handicap og sociale problemer i mange tilfælde blev behandlet direkte umenneskeligt og grusomt. Som minusmennesker. Eller slet ikke mennesker.

Mange af jer tidligere anbragte har fortalt om, hvad den behandling gjorde ved jer.

Nogle af jer fik direkte at vide, at I var forkerte. En "nitte", som jeres forældre skulle aflevere og glemme.

I fik at vide, at det, der skete, var jeres egen skyld.

Og når ingen omkring én betvivler det. Når ingen griber ind. Så begynder man måske selv at tro på det.

Det vokser til en følelse af skyld og skam. En følelse, som ingen af jer har fortjent. Men desværre en følelse, som mange af jer har levet med siden.

Poul Nyrup. Din elskede far, Oluf, var en af hundredvis af drenge og mænd, der blev anbragt på Livø.

Hans historie er en desværre ret typisk historie om en dreng fra fattige kår, som vores samfund slet ikke var der for.

Han blev erklæret åndssvag og isoleret på en lille ø. Dømt til hårdt arbejde på ubestemt tid. Og et liv under andre menneskers nåde og vilje.

Opgivet af samfundet. Som vi aldrig – ALDRIG – må opgive et menneske.

Heldigvis så forstanderparret på ø-anstalten noget i din far og tog ham ind som en slags plejebarn.

Det blev hans redning i de år. De mennesker, der så et andet menneske.

Men årene efter var svære.

Da han omsider blev lukket ud i samfundet igen, mødte han lukkede døre overalt.

Livø sad som et stempel på ham.

Han måtte hverken gifte sig eller få kørekort uden tilladelse. Og han havde umådeligt svært ved at få en uddannelse eller arbejde.

Udstødt – nok engang.

Det lykkedes din far at kæmpe sig til et bedre liv. Trods mange ydmygelser og nederlag. Trods et samfund, der slet ikke var der for ham.

Men følelsen af skam og skyld – af at være et minusmenneske – forsvandt først meget sent i hans liv. Og sådan tror jeg, det gælder for rigtig mange.

Jeg ved, at undskyldningen betyder meget for mange af jer, der er her i dag. Pårørende og ikke mindst jer, der har været anbragt.

Med undskyldningen siger vi, at I og jeres kære var gode nok.

Det var samfundet, den var gal med.

Det er meningen, at samfundet skal passe på borgerne. Her er der sket det modsatte.

Det var en anden tid. Jovist. Men de svigt og overgreb, I blev udsat for, var forkerte. Nogle endda også dybt ulovlige dengang.

Det skete i en tid, hvor staten havde ansvaret for og tilsynet med sær- og åndssvageforsorgen.

Derfor er det på sin plads at give en undskyldning.

Vi kan selvfølgelig ikke ændre på fortiden med en undskyldning.

Et enkelt ord kan ikke fjerne de overgreb og ydmygelser, I blev udsat for.

Men vi kan tage ansvaret for det skete på os og erkende, at der blev gjort uret.

Vi kan lære af fortidens fejl, så vi ikke begår dem igen.

Og vi kan fjerne skylden og skammen fra jeres skuldre. Det stempel, som I har båret på alt for længe.

Og dermed er vi ved at være fremme ved det, vi er kommet for i dag.

Hanne: Du har sagt, at de svigt og overgreb, som I var udsat for dengang under sær- og åndssvageforsorgen, har givet sår og sprækker i sjælen.

De sår og sprækker vil bløde, indtil vi siger undskyld.

Det gør vi nu.

Kære alle. Jer, der er her i dag. Dem, der ikke er her mere. Tidligere anbragte. Pårørende. Alle, som blev svigtet, mens I eller jeres kære var i statens varetægt.

Hvad der overgik jer, er langt fra det Danmark, vi tror på.

Hvad der overgik jer, vil vi aldrig glemme.

Hvad der overgik jer, skal aldrig gentage sig.

På vegne af den danske stat, på vegne af den danske regering – UNDSKYLD.